

Na čijoj smo strani

S vrijednosnim stavovima ili bez vrijednosnih stavova: to nas pitanje stalno prati. Kada sociolozi počnu proučavati probleme koji su značajni za svijet u kojem živimo, odmah se nađu u unakrsnoj vatri. Jedni im savjetuju da se ne angažiraju, da budu neutralni i da se pobrinu da im istraživanje bude tehnički korektno i bez vrijednosnih stavova. Drugi im kažu da je njihov rad plitak i beskoristan, ako ne izražava duboku privrženost vrijednosnom stajalištu.

Ta dilema, koja mnogima izgleda tako bolna, stvarno ne postoji, jer je dobrim dijelom imaginarna. Naime, da bi postojala, mora se pretpostaviti, što očito neki rade, da je doista moguće vršiti istraživanje, koje nije natrunjeno ni ličnim ni političkim simpatijama. Ja želim pokazati da to nije moguće i, prema tome, da pitanje nije u tome moramo li biti na nekoj strani, jer je to neizbježno, već je pitanje u tome, na čijoj smo strani.

Počet ću s razmatranjem problema pristranosti kako se on javlja u proučavanju devijacije. Razmatranje tog primjera otkrit će nam karakteristike koje su svojstvene sociološkim istraživanjima svih vrsta. U najvećem broju područja i u djelima izvedenim bilo kojom metodom, ne možemo izbjeći pristranost, zbog razloga koji su duboko utemeljeni u socijalnoj strukturi.

Ponekad možemo imati osjećaj da je proučavanje devijacije praćeno odveć velikom simpatijom za ljude koje proučavamo, simpatijom koja se odražava u našem istraživanju. Taj osjećaj mogu imati, kako oni koji vrše takva istraživanja, tako isto i oni koji rade na drugim područjima i samo čitaju rezultate. Mi smo u nedoumici. šteti li ta simpatija istraživanju? Je li ona možda korisna u stvaranju naučne teorije, ili u primjeni naučne spoznaje na praktične probleme društva? Ili pak iskrivljenost uzrokovana pristranošću onemogućuje takvu primjenu?

Taj osjećaj rijetko eksplicitno izražavamo. No zato se on javlja latentno kao zabrinutost za čitaoce socioloških radova, koji bi htjeli imati povjerenje u ono što čitaju, a isto tako kao i neugodna skepsa samih istraživača, koji nisu sasvim sigurni, neće li simpatije koje osjećaju naškoditi njihovom profesionalnom poslu. To što zabrinutost pogađa i čitaoce i istraživače znak je da je ona utemeljena mnogo dublje od onih razlika koje dijele pojedine socio-

loške škole i mišljenja i da njene korijene treba tražiti u onim karakterističnim društvima, koje utječu na sve nas, bez obzira na naše teorijsko i metodološko opredjeljenje.

Ako osjećaj postane eksplicitan, on uzima oblik optužbe da su simpatije istraživača naškodile njegovom radu i iskrivile njegove rezultate. Prije nego istražimo njegove strukturalne korijene, razmotrimo moguće manifestno značenje te optužbe.

To može značiti da su se kod nas razvile dovoljno velike simpatije prema grupi i da zbog toga nismo skloni objavljivati one rezultate, koji mogu biti štetni za dotičnu grupu. Možemo zamisliti liberalnog sociologa koji se sprema da pobije opće stereotipe o nekoj manjinskoj grupi. Dogodi se, međutim, da njegovo istraživanje pokaže da su neki od tih stereotipa istiniti. U interesu pravde i liberalizma on može podleći iskušenju i sakriti neke od tih rezultata, objavljujući one rezultate, koji potvrđuju njegovo vjerovanje.

No, čini se da to uistinu nije bit optužbe, budući da sociolozi koji proučavaju devijaciju u pravilu ne skrivaju stvari o ljudima koje proučavaju. Oni su većinom skloni prihvatanju, da ima nešto što ljudi devijantnog ponašanja dovodi u položaj u kojem se nalaze, iako se oni ne slažu da je to ono zbog čega se te ljude obično optužuje.

Mislim da je najvjerojatniji smisao optužbe ovaj. U toku našeg istraživanja, zbog tko zna kojeg privatnog razloga, nama ljudi koje proučavamo postaju duboko simpatični, tako da dok ostalo društvo smatra da oni u ovom ili onom pogledu ne zaslužuju poštovanje, koje iskazujemo našim sugrađanima, mi vjerujemo da su oni bar isto tako dobri kao i drugi. Zbog toga ne pružamo ujednačenu sliku. Mi ukazujemo previše na pitanja koja pokazuju da je pretpostavljena devijantnost moralno u pravu, a obični građani da su moralno krivi. Mi zanemarujemo ona pitanja čiji odgovori bi pokazali da su devijanti ipak učinili nešto vrlo loše i da u stvari i zaslužuju ono što im se daje. Zbog toga je naše opće shvaćanje problema koji studiramo jednostrano. Ono što proizvodimo je opravdavanje devijanata i optuživanje, iako samo implicitno, u glednih građana, za koje mislimo da su od devijanata učinili ono što oni jesu.

To je ona verzija kojoj posvećujem ostatak svojih primjedbi. Neću prvenstveno razmatrali istinitost ili lažnost same optužbe, već radije okolnosti u kojima se ona obično iznosi ili osjeća. Sociologija spoznaje nas upozorava da pravimo razliku između istinitosti iskaza i shvaćanja okolnosti u kojima je iskaz napravljen; premda mi upravljamo argumenat na njegove izvore u interesu osobe, koja je to učinila, mi time ipak ne dokazujemo da je on lažan. Prepoznavajući ključnu točku i obećavajući da ću je eventualno osvjetliti, perći ću na tipične situacije u kojima nastaju optužbe o iskrivljanju.

Kada optužujemo sebe i svoje kolege sociologe zbog iskrivljanja? Mislim da bi pregled reprezentativnih slučajeva pokazao, da se optužbe javljaju, u značajnom broju slučajeva, kada istraživanje na ozbiljniji način izražava povjerenje prema perspektivi potčinjene grupe i nekom hijerarhijskom odnosu. U slučaju devijacije hijerarhijski odnos je moralan. Nadređene strane u odnosu su one koje predstavljaju snage priznate i oficijelne moralnosti; podređene strane su one, koje su, navodno, prekršile tu moralnost.

Iako je devijacija tipičan slučaj, ona nije nipošto jedini. Slične situacije i slični osjećaji da naš rad nije korektan, to jest da je iskrivljen, susrećemo

u proučavanju škola, bolnica, zatvora, u proučavanju kako fizičkih tako i društvenih bolesti, u proučavanju kako »normalne« tako i delikventne omladine. U tim situacijama nadređena strana su obično oficijelni i profesionalni upravitelji, koji vode brigu o važnim institucijama, dok se podređeni koriste uslugama tih istih institucija. Tako je policija nadređena a uživaoci droga su podređeni; profesori, administratori, upravitelji i učitelji su nadređeni, dok su studenti i đaci podređeni; liječnici su nadređeni, a pacijenti su podređeni.

Svi ti slučajevi predstavljaju tipične situacije u kojima istraživači optužuju sami sebe ili ih se optužuje zbog iskrivljavanja. To je situacija u kojoj konflikt i napetost postoji u hijerarhiji, no još nije postao otvoreno političan. Segmenti koji su međusobno konfliktni još nisu organizirani za konflikt; nitko ne pokušava mijenjati strukturu hijerarhije. Dok se potčinjeni mogu žaliti zbog tretmana koji dobivaju od onih gore, oni ne pomišljaju da se pokrenu u poziciju jednakosti s njima, ili da promjene položaje u hijerarhiji. Tako nitko ne traži da bi uživaoci droga nametali zakone policajcima, da bi pacijenti nešto prepisivali doktorima, ili da bi omladina naređivala odraslima. Sve to nazivamo *apolitičnim* slučajevima.

U drugom slučaju optužba o izopačavanju može biti napravljena u situaciji, koja je otvoreno politična. Strane u hijerarhijskom odnosu su angažirane u organiziranom konfliktu, pokušavajući ili da održe ili da promjene postojeće odnose moći i vlasti. Dok se u prvom slučaju potčinjeni tipično neorganizirani i zbog toga, kako ćemo vidjeti, malo se boje istraživača, potčinjena strana u političkoj situaciji može mnogo više izgubiti. Kada je situacija politična, istraživač može optužiti sebe ili može biti optužen zbog izopačavanja od nekog drugog, kada on izražava povjerenje u perspektivu bilo koje strane koja se nalazi u političkom konfliktu. Ostavljam, za sada, političnu situaciju i vraćam Sve to nazivamo *apolitičnim* slučajevima.

Mi izazivamo sumnju da smo pristrani u korist potčinjenih u apolitičkoj situaciji kada stvari interpretiramo s njihovog stajališta. Možemo, na primjer, istraživati njihove pritužbe, iako su oni potčinjeni, o tome kako se stvari odvijaju, imajući pritom u njih isto toliko povjerenja koliko i u izjave odgovornih rukovodilaca. Nas optužuju kada pretpostavljamo, u svrhu istraživanja, da potčinjeni imaju isto toliko prava da ih se čuje kao i nadređeni, da je sasvim moguće da oni kažu istinu onako kako je oni vide kao potčinjeni, da ono što oni kažu o instituciji istraživanja treba uzeti u obzir, iako nas odgovorni funkcionari uvjeravaju da to nije nužno, jer su njihove optužbe i prigovori lažni.

Možemo se poslužiti pojmom *hijerarhija povjerenja*, da bismo svatili tu pojavu. U bilo kojem sistemu rangiranih grupa učesnici prihvaćaju kao normalno da članovi viših grupa imaju pravo da definiraju stvarno stanje stvari. U svakoj organizaciji, bez obzira na njenu strukturu i sastav, tok informacija uglavnom ide prema gore pokazujući time, bar formalno, da oni s vrha imaju mogućnost potpunije preddodžbe o stvarnom stanju stvari od bilo koga drugog. Članovi donjih grupa dobivaju nepotpunu informaciju zbog toga je njihovo shvaćanje realnosti nepotpuno i iskrivljeno. Stoga, sa stajališta dobro socijaliziranog učesnika sistema, svaka interpretacija koja dolazi od onih

¹ Nijedna situacija nije nužno politična ili apolitična. Apolitična situacija se može pretvoriti u političnu otvorenom pobunom potčinjenih slojeva, a politična situacija se može svesti na takvu u kojoj je postignuta prilagodba i prihvaćena nova hijerarhija od strane učesnika. Te kategorije, iako analitički korisne, ne predstavljaju fiksiranu podjelu, koja postoji u stvarnom životu.

odozgo, zaslužuju da bude prihvaćena kao objašnjenje najveće pouzdanosti kada se radi o radu organizacije. I budući da su, kao što Summer ističe, pitanja ranga i statusa sadržana u običajima², to vjerovanje ima moralni značaj. Mi smio, ako smo pravi članovi grupe, moralno obavezni prihvatiti definiciju stvarnosti, koju daje nadređena grupa, koju preferiramo u odnosu na one definicije koje odlaze od potčinjenih. (Analogno isto vrijedi za socijalne klase u zajednici). Na taj način pouzdanost i pravo biti slušan su diferencirano raspodijeljeni obzirom na rangove u sistemu.

Kao sociolozi mi izazivamo optužbu izopačavanja u sebi samima i u drugima, ako ne izražavamo povjerenje i poštivanje prema ustanovljenom poretku stvari, u kojem spoznaja istine i pravo da te se čuje nisu podjednako raspodijeljeni. »Svatko zna« da odgovorni ekspert poznaje bolje stvari od laika, da je policija uglednija i da se ono što ona kaže mora uzimati ozbiljnije, nego ono što kažu devijanti i kriminalci s kojima ona ima posla. Odbijajući da prihvatimo hijerarhiju povjerenja, mi izražavamo nepovjerenje prema cjelokupnom ustanovljenom poretku.

Mi povećavamo naš grijeh i izazivamo daljnje optužbe o izopačavanju danjima i objašnjenjima oficijelnih organa. Tako na primjer, ako smo zabavljeni proučavanjem načina života pacijenata u nekoj duševnoj bolnici, nas će prirodno zanimati pritisci i uvjeti, koje stvara akcija administracije i liječnika, koji upravljaju bolnicom. No sve dok administracija i liječnici ne postanu predmet našeg proučavanja (tu mogućnost ću kasnije razmotriti), nećemo ući u ispitivanje uzroka zašto postoje takvi pritisci i uvjeti i nećemo pružiti odgovornim funkcionarima šansu da pokažu, zašto pritužbe pacijenata nisu opravdane.

Čudno je da iskrivljavanje percipiramo obično u tim uvjetima. Čudno je, jer lako je shvatiti da je najviše studija iskrivljeno u pravcu zadovoljavanja interesa odgovornih funkcionara, a nipošto obrnuto. Možemo optužiti nekog prigodnog istraživača medicinske sociologije, da previše naglašava pritužbe pacijenata. No zar nije očito, da većina medicinskih sociologa promatra stvari sa stanovišta liječnika? Malo je sociologa koji su dovoljno pristrani u korist omladine da bi joj u svojim izvještajima dali povjerenje s odnosom na to kako prema njoj postupaju odrasli. No zašto ne optužujemo druge sociologe koji proučavaju omladinu da izopčavaju situaciju u krist odraslih? Većina istraživanja o omladini nesumnjivo je izvršeno sa svrhom da se pokaže zašto mladi zabrinjavaju odrasle, a ne zbog podjednako interesantnog pitanja »zašto odrasli u takvom stupnju zabrinjavaju mlade«? Slično optužujemo zbog izopačavanja one koji ozbiljno uzimaju u obzir pritužbe pacijenata duševnih bolnica; a što je sa sociolozima, koji ozbiljno uzimaju u bzir samo pritužbe liječnika, porodica i drugih na račun pacijenata duševnih bolnica?

Zašto postoji disproporcija optužbi o izopačavanju u tom pravcu? Zašto mnogo češće optužujemo one koji su na strani potčinjenih, nego one koji su na strani nadređenih? Zbog toga, što, kada činimo one prve optužbe, mi, kao dobro socijalizirani članovi našeg društva, a većina nas je takva, prihvaćamo hijerarhiju povjerenja i odatle dominiraju primjedbe i optužbe, koje prave odgovorni funkcionari.

² Willam Graham Summer, »*Status in the Folkways*«, Folkways (New York: New American Library, 1960) pp. 72—73.

Razlog zašto odgovorni funkcionari tako često optužuju treba tražiti u tome što su oni odgovorni. Njima je dato povjerenje da se brinu i da vode ovu ili onu od naših značajnih institucija: škola, bolnica, popravnih i kaznenih zavoda i slično. Oni su, zahvaljujući svom službenom položaju i vlasti koja s tim ide, sposobni da »nešto naprave«, kada stvari nisu takve kakve bi trebale biti i, prema tome, njih se poziva na odgovornost, ako ne »poduzmu nešto«, ili ako ono što pduzimaju zbog nekih razloga nije adekvatno.

Zbog toga što su oni na taj način odgovorni, funkcionari obično moraju lagati. To je opći način kako mi to izražavamo, no to nije nekorektno. Funkcionari moraju lagati, jer su stvari rijetko onakve kakve bi morale biti. Zbog mnogih razloga, koji su sociolozima dobro poznati institucije refraktorne. One ne funkcioniraju na način kako bi to društvo htjelo. Bolnice ne liječe ljude, zatvori ne popravljaju zatvorenike, škole ne odgajaju učenike. Budući da se od njih očekuje da to čine, funkcionari razrađuju način s jedne strane prikriju neuspjeh institucija, a s druge strane da objasne one nedostatke, koji ne mogu biti prikriveni. Stoga objašnjenje funkcioniranja neke institucije sa stajališta potčinjenih, baca sumnju na oficijelnu liniju i može je prikazati kao lažnu.³

Zbog toga što odražavaju oficijelno, potčinjeni u apolitičnom hijerarhijskom odnosu nemaju razloga da se tuže na izopačavanje u onim sociološkim istraživanjima, koja su pravljenja u interesu nadređenih. Potčinjeni u pravilu nisu organizirani na takav način da bi bili odgovorni za funkcioniranje institucije. Ono što se događa u školi zasluga je ili krivnja profesora i administratora; njih se može identificirati i pozvati na odgovornost. Dapače, premda neuspjeh škole može biti krivnja učenika, oni nisu tako organizirani da bilo tko od njih može biti odgovoran za bilo koji nedostatak osim svog vlastitog. Ako on radi dobro, dok svi oko njega ljenčare, varaju i krađu, to nije njegova stvar, usprkos pokušajima »pravilnika časti« da stvar tako predstavi. Tako dugo dok sociološki izvještaj o njegovoj školi kaže, da su svi učenici lažljivci i prevaranti osim jednog, svaki učenik može biti spokojan, misleći da je upravo on ta iznimka. Još vjerojatnije, oni nikada i ne čuju o izvještaju, ili, ako čuju rezonirat će da je odavnoj situacija takova, pa onda sve to zajedno i nije važno. Odsustvo organizacije među potčinjenim članovima institucionalnog odnosa znači, da nemajući odgovornosti za dobrobit grupe, oni se po istoj logici ne mogu tužiti, ako toj grupi netko naškodi. Sociolog koji favorizira upravu bit će pošteđen optužbe iskrivljavanja.

Na taj način vidimo zašto se optužujemo zbog iskrivljavanja jedino kada smo na strani potčinjenih. To je stoga, što se, u situaciji koja nije otvoreno politična, kada su osnovna pitanja definirana kako smo izložili, pridružujemo odgovornim funkcionarima i čovjeku s ulice nerefleksivnom prihvaćanju hijerarhije povjerenja. Mi pretpostavljamo zajedno s njima da čovjek s vrha najbolje poznaje stvar. Uopće nismo svjesni da postoje strane i da smo mi na jednoj od njih.

Isto rezoniranje nam omogućuje da shvatimo, zašto istraživač pokazuje istu zabrinutost za svoje djelo kao i njegov kolega koji u to nije uključen. Hijerarhija povjerenje je karakteristika društva čije postojanje ne možemo negirati, dapače ako se suprotstavljamo poticajima koji nas navode da vjerujemo

³ Kraće sam izložio dio ovog argumenta u »*Problems of Publication of Field Studies*« u Widich, Besman, Stein (eds) »*Reflections on Community Studies* (New York: John Wiley and Sons, 1964), pp. 267-284.

čovjeku s vrha. Kada se u nama razvije dovoljno jaka simpatija prema potčinjenima, da gledamo na stvari iz njihove perspektive, znamo da se suprotstavljamo onome što »svi znaju«. Zbog tog znanja mi oklijevamo i pridružujemo se sumnjama naših kolega.

Kada je situacija definirana kao *politična*, to je drugi tip slučaja o kojem želim raspravljati, onda su stvari sasvim drukčije. Tada i u potčinjenih postoji određeni stupanj organizacije a time i lideri, što je njihov ekvivalent za odgovorne funkcionare. Lideri, odnosno predstavnici, iako stvarno ne mogu biti odgovorni za ono što rade članovi njihove grupe, govore u njihovo ime i odgovorni su za istinitost tih izjava. Grupa uključena u političku aktivnost koja je usmjerena na mijenjanje postojećeg hijerarhijskog odnosa i povjerenja u svoje predstavnike direktno utječe na svoju političku sudbinu. Povjerenje nije jedini utjecaj, ali ako ona stavi u pitanje definiciju situacije koju je dao njen predstavnik, to za njega ima neposrednu konsekvenciju u gubljenju političke moći.

Naredne grupe imaju također svoje predstavnike i među njima postoji isti problem: davati izjave o stvarnosti koje su politički efektivne i da ih se ne može lako diskreditirati. Politička sudbina nadređene grupe — njena sposobnost da status promjena, koje traže donje grupe, drži na minimumu — ne ovisi u tolikoj mjeri o povjerenju, jer njoj stoje na raspolaganju i druge vrste moći.

Kada istraživanje vršimo u političkoj situaciji, mi smo u dvostrukoj opasnosti, jer su predstavnici obiju angažiranih grupa vrlo osjetljivi s obzirom na implikacije našeg istraživanja. Budući da tada postoje otvoreno suprotne definicije realnosti, izvještaj o našem istraživanju sam po sebi postaje problematičan i stavlja se u pitanje, jer on mora doći u sukob bar s jednom od postojećih definicija opstojećeg. To se osobito odnosi na rezultate istraživanja.

Hijerarhija povjerenja operira na različit način u političnoj i u apolitičnoj situaciji. U političnoj situaciji ona je upravo jedna od onih stvari, koja je u pitanju. Budući da politička borba dovodi u pitanje legitimnost postojećeg sistema rangiranja, ona u isto vrijeme nužno stavlja u pitanje i legitimnost s time povezanih stavova povjerenja. Stav tko ima pravo definiranja prirode realnosti, što je nesumnjivo u apolitičnoj situaciji, sada postaje predmet diskusije.

Donekle je čudno, što smo mi, mislim, manje skloni da sebe i druge optužujemo zbog izopačavanja u političnoj nego u apolitičnoj situaciji. Tome su dva razloga. Prvo, jer je hijerarhija povjerenja otvoreno stavljena u pitanje, svjesni smo da postoje bar dvije verzije priče i stoga nam se ne čini neprihvatljivim istraživanje situacije s jednog ili s drugog od dvaju suprotnih stajališta. Mi znamo, na primjer, da moramo shvatiti perspektivu i jedne i druge strane i stanovnika Watta i policije iz Los Angelesa, ako želimo razumjeti što se odigralo u vrijeme onog bunta.

Drugo, nije nikakva tajna da je većina sociologa u ovom ili u onom stupnju politički liberalna. Naše političke preferencije diktiraju na kojoj ćemo se strani naći i, budući da te preferencije dijelimo s većinom svojih kolega, malo nas je spremno baciti prvi kamen, ili bar izraziti spoznaju da je bacanje kamena moguće. Obično stajemo na stranu obespravljenih; mi smo za Crnce i protiv fašista. Ne mislimo da je netko pristran u smislu izopačavanja ako vrši istraživanje sa svrhom da dokaže kako prvi nisu tako loši ljudi kako se smatra,

ili da su posljednji još gori. U stvari, u takvim okolnostima mi smo skloni da gledamo na pitanje iskrivljavanja kao na stvar koju se tretira pirmjenom tehničke zaštite.

Skloni smo dakle da se opredijelimo za jednu stranu s podjednakom nevinošću i bez razmišljanja, iako zbog različitih razloga u apolitičnoj i političnoj situaciji. U prvom usvajamo stajalište zdravog razuma, koji pruža bezuvjetno povjerenje odgovornim funkcionarima (time ne negiramo da neki od nas, budući da ih je nešto iz našeg iskustva navelo na tu mogućnost, stavljaju u pitanje konvencionalnu hijerarhiju povjerenja u specijalnom području naše ekspertize). U drugom slučaju naše političko uvjerenje nam diktira na koju stranu ćemo stati (ne želim također negirati da se neki sociolozi mogu politički udaljiti od svojih liberalnih kolega, ili na desno ili na lijevo, čime stavljaju u pitanje liberalnu konvenciju).

U svakom slučaju, ako nas naši kolege ne optužuju zbog eventualnih iskrivljanja u istraživanjima, koja vršimo u političkoj situaciji, onda to rade zainteresirane strane — bili to strani političari koji se suprotstavljaju studijama o održavanju stabilnosti njihovih vlada u interesu Sjedinjenih Država (kao u Camelot aferi)⁴, ili domaći lideri pokreta za ljudska prava, koji su ustali protiv analize rasnih problema usmjerene na navodne nedostatke crnačke obitelji (kao što je bio slučaj s odjecima na Moynihanov izvještaj)⁵, zainteresirane strane su brze u optužbama za pristarnost i izopačavanje činjenica. Oni ne zasnivaju optužbe na nedostacima tehnika i metoda, nego na pojmovnim defektima. Oni ne optužuju sociologe zbog pružanja lažnih podataka, već zbog neuzimanja u obzir svih podataka koji su relevantni za problem. Jednom riječju, oni ih optužuju da gledaju na stvari iz perspektive samo jedne strane u sukobu. Te optužbe obično dolaze od zainteresiranih partija, a ne od samih sociologa.

Sve što sam do sada rekao ulazi u sociologiju spoznaje, koja sugerira tko, u kojim situacijama i zbog kojih razloga sociologe optužuje zbog pristranosti i izopačavanja. Ja još nisam došao na pitanje istinitosti optužbi, na pitanje jesu li naši rezultati izopačeni našom simpatijom prema onome što proučavamo. Impliciran je djelomičan odgovor, naime, rekao sam da nema tog stajališta s kojeg bi se sociološko istraživanje moglo vršiti, koje ne bi bilo iskrivljeno na ovaj ili onaj način.

Mi uvijek moramo gledati na stvar sa nečijeg stajališta. Naučenjak koji želi razumjeti društvo mora, na što je Mead već odavno ukazao, dovoljno zaći u situaciju, da bi zahvatio njenu perspektivu. Vjerojatno je da će na njegovu perspektivu utjecati učesnici u raznim situacijama, koje on proučava. Dapače ako je njegovo učestvovanje ograničeno na čitanje na tom području, on će nužno čitati argumente pristalica jedne ili druge strane u nekom odnosu, što će na njega utjecati bar u smislu sugeriranja, koji su argumenti i pitanja relevantni. Student medicine može odlučiti da neće prihvatiti niti perspektivu pacijenata, niti perspektivu liječnika, no u mnogim pitanjima koja iskrsavaju između pacijenata i liječnika on će morati da se opredijeli; bez obzira kakvu će perspektivu prihvatiti, njegov rad će uzimati u obzir stavove potčinjenih ili ih neće uzimati. Ako ih neće uzimati, on će raditi na strani nadređenih. Ako

⁴ Vidi Irving Louis Horowitz, »The Life and Dead of Project Camelot«, *Transaction*, 3, (Nov/Dec., 1965), pp. 3—7, 44—47.

⁵ Vidi Lee Rainwater & William L. Yancey, »Black Families and White House«, *Transaction*, 3 (July/August, 1966), pp. 6—11, 48—53.

on uzme pitanja onih odozdo ozbiljno, što može, i prida im određeni značaj, izložiti će se uvredama funkcionara i svih onih sociologa koji za funkcionare rezerviraju najviše mjesto u hijerarhiji povjerenja. Gotovo sve teme koje sociolozi proučavaju, li bar one koje stoje u nekom odnosu s realnim svijetom oko nas, društvo ocjenjuje kao vrijednosno-moralnu igru i mi, htjeli to ili ne, učestvujemo u toj igri na jednoj ili drugoj strani.

Postoji druga mogućnost. Mi možemo, u nekim slučajevima, zauzeti stajalište neke treće partije, koja nije direktno uključena u hijerarhiju koju proučavamo. Tako marksist može predmijevati da nije vrijedno praviti razliku između demokrata i republikanaca, ili između velikog biznisa i velikog sindikata, jer su u svakom slučaju obje grupe jednako neprijateljski raspoložene prema interesima radništva. To nas doista može učiniti neutralnim u odnosu na dotične dvije grupe, no to samo znači da smo proširili raspon političkog konflikta, uključujući partiju koja je obično izvan stajališta, koje tu sociolozi zastupaju.

Mi ne možemo nikada izbjeći da ne stanemo na neku stranu. Prema tome preostaje pitanje, znači li zauzimanje strane da smo time u naš rad uveli takvo izopačenje koje ga čini beskorisnim. Ili manje drastično je li uvedeno izopačenje, koje moramo uzeti u obzir prije nego se koriste rezultati našeg rada. Tu nemam u vidu osjećaj da slika koju pruža istraživanje nije »izbalansirana«, indignacija koju izaziva okolnost, što nismo dali prioritet ili podjednaku važnost u našem definiranju realnosti, onome što se označuje kao »svatko zna«, jer mi je jasno da to ne možemo izbjeći. To je problem funkcionera, lidera i zainteresiranih stranaka, a ne naš. Naš problem je učiniti da, ma koje stajalište zauzeli, naše istraživanje udovolji standardima dobrog znanstvenog rada, da naše neizbježne simpatije ne učine rezultate našeg rada nevrijednim.

Mi možemo iskvariti naša istraživanja, zbog naše simpatije prema jednoj strani u odnosu, koji proučavamo, zloupotrebom instrumenata i tehnika naše discipline. Možemo uvesti sugestivna pitanja u naš upitnik, ili djelovati na određeni način na terenu, tako da ljudi budu navedeni da nam kažu samo one stvari koje nam se sviđaju. Sve naše istraživačke tehnike su ograđene preventivnim mjernim procjenama, koje nas štite od grešaka. Slično, iako više apstraktno, svaka od naših teorija tako se bar predviđa, sadrži niz direktiva, koje iscrpno pokrivaju područje koje proučavamo, specificirajući sve stvari, koje moramo razmotriti i uzeti u obzir u našim istraživanjima. Služeći se našim teorijama i tehnikama nepristrano, moramo biti sposobni proučiti sve stvari, koje moraju biti proučene, na takav način da dođemo do svih podataka koje trebamo, dapače iako neka od pitanja koja će iskrnuti i neke činjenice na koje ćemo naići, idu protiv naših sklonosti.

No precizno pitanje može biti u ovome: ako imamo sve tehnike i za teorijsku i tehničku kontrolu, kako možemo biti sigurni da ćemo ih primijeniti nepristarno kao što treba? Naši metodološki priručnici nam tu ne mogu pomoći. Oni nam kažu kako se čuvati od greške, ali nam ništa ne kažu što treba učiniti da budemo sigurni da smo upotrijebili sva sredstva zaštite, kojima raspolažemo. Možemo, za početak, nastojati da izbjegnemo sentimentalnost. Sentimentalni smo kada odbijamo, zbog bilo kojeg razloga, da istražujemo neku stvar, za koju se smatra da je problematična. Sentimentalni smo naročito, kada odbijamo da se upoznamo s nekom situacijom, jer bi to znanje povrijedilo neke naše simpatije, čijeg postojanja možda nismo ni svjesni. Na

kojoj god strani stajali, mi moramo koristiti naše tehnike dovoljno nepristrano, tako da se i ono uvjerenje, koje nam je naročito drago, može pokazati kao neistinito. Uvijek moramo vrlo pažljivo provjeravati naš rad, da bi smo bili sigurni da su naše teorije i tehnike dovoljno otvorene za tu mogućnost.

Razmotrimo konačno, kako može izgledati jednostavno rješenje našeg problema. Ako je poteškoća u tome što nam postaju simpatični ljudi odozdo dok ih proučavamo, zar nije točno da i njihovi nadređeni u hijerarhijskom odnosu obično imaju svoje nadređene s kojima se moraju boriti? Nije li točno da moramo proučavati te nadređene ili podređene, izlažući njihovo stajalište u njihovom odnosu s njihovim pretpostavljenim, čime ćemo razviti simpatiju i prema njima i na taj način izbjeći iskrivljavanje, koje proistječe iz jednostrane identifikacije s onima odozdo, ispod njih? To je privlačno, ali je i varljivo, jer znači samo da ćemo upasti u poteškoće s jednim novim nizom funkcionara.

Sigurno je, na primjer, da upravnici zatvora nisu slobodni da rade ono što žele, nisu, na primjer, slobodni da izlaze u susret željama zatvorenika. Ako razgovaramo s jednim takvim funkcionarom, on nam može privatno reći, da naravno njegovi potčinjeni imaju pravo u nekim stvarima, no da oni ne shvaćaju da su želje njihovih neposrednih pretpostavljenih da poboljšaju njihovu situaciju blokirane od strane viših funkcionara i pravila koja su oni ustanovili. Prema tome, ako je upravitelj zatvora ljutit, jer smo ozbiljno uzeli u razmatranje pritužbe njegovih zatvorenika, nama se može činiti da to možemo izbjeći, ako razgovaramo s njim i njegovim suradnicima i time dobijemo više izbalansiranu sliku situacije. Kada to napravimo, onda možemo napisati izvještaj, koji će njihovi pretpostavljeni označiti kao »izopačavanje«. Oni će sa svoje strane reći, da nismo pružili izbalansiranu sliku, jer je nismo sagledali iz njihovog ugla. Mi ćemo možda biti zabrinuti, da je ono što su rekli točno.

Problem je očit. Slijedeći to na izgled jednostavno rješenje, dolazimo u poziciju beskonačnog regresa, jer svatko ima nekoga tko stoji iznad njega, koji ga sprečava da čini ono što bi on htio. Ako razgovaramo s onima koji su nadređeni zatvorskoj administraciji, oni će se tužiti na guvernera, ministarstvo i na zakonodavnu vlast. Ako pođemo do guvernera i do zakonodavne vlasti, oni će se tužiti na lobistu, partijsku mašinu, na publiku i na novine. Tome nema kraja i mi nećemo nkada imati »izbalansiranu sliku«, dok ne budemo proučavali sva društva u isto vrijeme. Ja ne pretpostavljam da ću dočekati taj sretan dan.

Mi možemo, mislim, udovoljiti zahtjevima naše znanosti, praveći uvijek jasne granice onoga što smo proučili, određujući granicu iza koje naši rezultati ne mogu biti sa sigurnošću primijenjeni. Tu se ne radi o konvencionalnom negiranju s kojim upozoravamo da smo proučavali samo zatvor u New Yorku i Kaliforniji i da naši rezultati ne važe za ostalih četrdeset i devet država, što nipošto nije korisna procedura, jer rezultati mogu važiti za bilo koje mjesto, ako se radi o istim uvjetima. Imam u vidu više sociološko ograničenje, u kojem mi, na primjer, kažemo da smo proučavali zatvor očima zatvorenika, a ne očima stražara ili drugih uključenih strana. Na taj način upozoravamo publiku današe istraživanje govori o tome kako stvari izgledaju s određenog gledišta — kakva vrsta objekata su čuvari u zatvorskom svjetlu — i uopće ne pokušavamo objašnjavati zašto stražari čine to što čine, niti da ih oprav-

damo od onoga, što sa stanovišta zatvorenika može izgledati kao moralno neprihvatljivo ponašanje. To nas neće zaštititi od optužbi o izopačavanju, jer će stražari sigurno biti ljutiti zbog neizbalansirane slike. Ako implicite prihvaćamo konvencionalnu hijerarhiju povjerenja, osjetit ćemo žaoku optužbe.

Neko rješenje je u tome kada kažemo, da će vremenom »jednostrano« proučavanje izazvati daljnja proučavanja, što će postepeno širiti naše shvaćanje o relevantnim aspektima u djelovanju neke institucije. No to je dugoročno rješenje i ne pomaže mnogo pojedinom istraživaču, koji mora izlaziti na kraj s bijesom funkcionara, koji misle da im je učinjena nepravda, s kritikom svojih kolega koji mu predbacuju jednostranost i sa svojim vlastitim sumnjama.

Što treba raditi u međuvremenu? Mislim da su odgovori više ili manje očiti. Mi ćemo stati na onu stranu, koja je u skladu s našim ličnim i političkim opredjeljenjem, koristit ćemo sva naša teorijska i tehnička sredstva da bismo izbjegli iskrivljavanja, koja se mogu uvući u naš rad, pažljivo ćemo ograničavati naše zaključke, priznat ćemo da je hijerarhija povjerenja ono što ona jest i nastojat ćemo što bolje budemo znali, da iziđemo na kraj s optužbama i sumnjama, koje će sigurno biti naša sudbina.

PRIMJEDBA PREVODIOCA

Howard S. Becker, autor članka »Na čijoj smo strani?« (Whose Side Are We On?, *Social Problems*, 14: 239-47) je američki sociolog, poznat kao jedan od vodećih suvremenih istraživača na području sociologije devijacije (vidi: *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, New York, 1963). Nastavljajući tradiciju čikaške sociološke škole Becker se zalaže za primjenu i daljnje razvijanje kvalitativnih metoda i postupaka sociološkog istraživanja.

Osim istraživačkih radova Becker je u novije vrijeme objavio i nekoliko zapaženih teorijskih studija (vidi: *Qualitative Methodology: Firsthand Involvement With The Social World*, edited by W. J. Filstead, Chicago, 1970) među kojima i ovu ovdje prevedenu, u kojoj raspravlja o pitanju vrijednosnih stavova u sociološkim istraživanjima.

S engleskog preveo: *Ivan Kuvačić*